

Sochacki, Zdzisław

Osada kultury pucharów lejkowatych we wsi Mokrelipie, pow. Zamość

Światowit 27, 139-154

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZDZISŁAW SOCHACKI

OSADA KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH WE WSI MOKRELIPIE POW. ZAMOŚĆ

W roku 1956 przeprowadzone zostały z ramienia Katedry Archeologii Polski Uniwersytetu Warszawskiego ratownicze badania pozostałości warstwy kulturowej, na które natrafili robotnicy przy budowie odcinka szosy Sąsiadka—Radecznicza w powiecie zamojskim. W wykopie odkryto i zbadano cztery w różnym stopniu zachowane obiekty, znajdujące się na wzgórzu w obrębie zabudowań wsi Mokrelipie. Pośród obiektów znaleziono luźno ułamkowy materiał archeologiczny pochodzący z młodszej epoki kamienia. Ślady kulturowe poza wzgórzem i terenem wsi nie występowały (tabl. I ryc. 2).

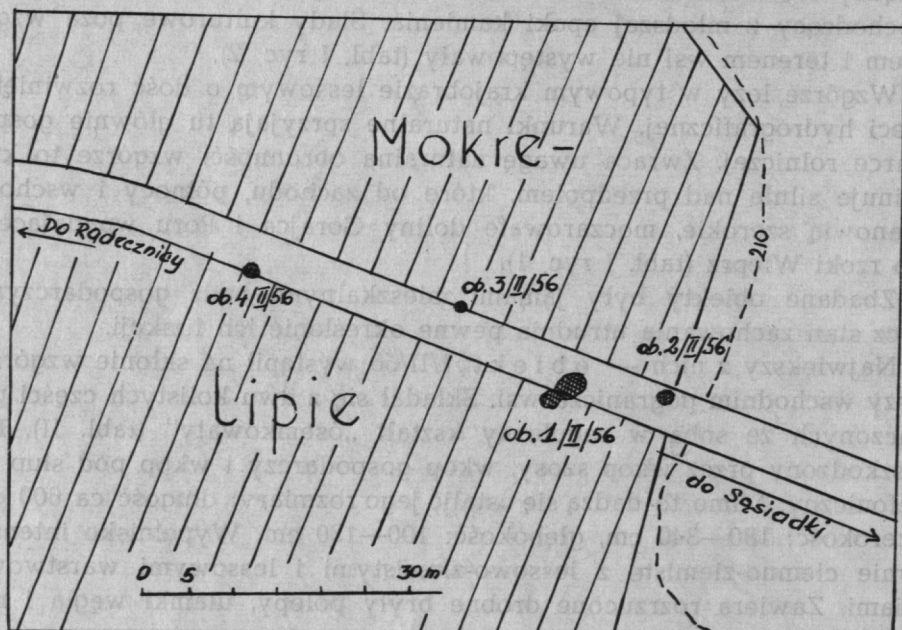
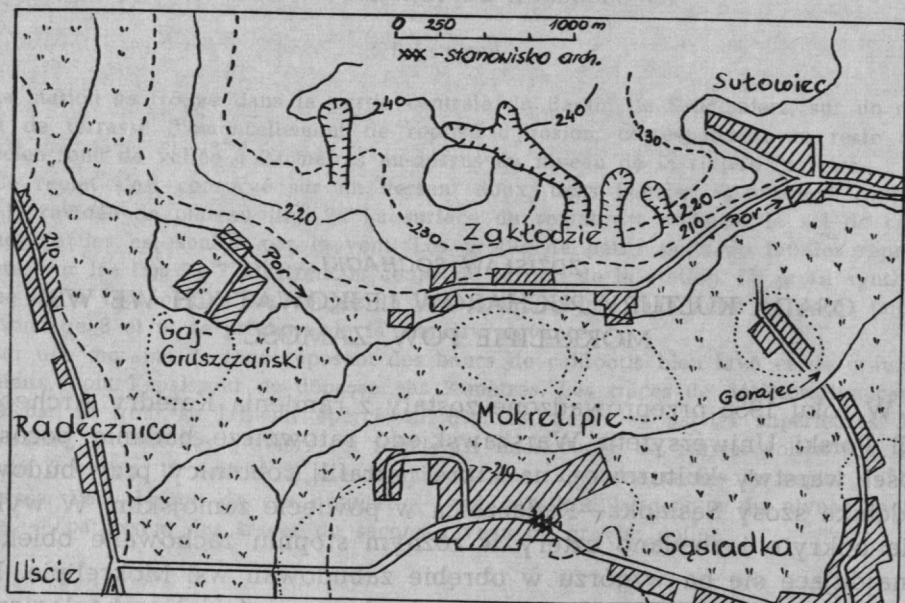
Wzgórze leży w typowym krajobrazie lessowym o dość rozwiniętej sieci hydrograficznej. Warunki naturalne sprzyjają tu głównie gospodarce rolniczej. Zwraca uwagę naturalna obronność; wzgórze to kulminuje silnie nad przedpołem, które od zachodu, północy i wschodu stanowią szerokie, moczarowate doliny Gorajca i Poru wpadającego do rzeki Wieprz (tabl. I ryc. 1).

Zbadane obiekty były jamami mieszkalnymi bądź gospodarczymi, lecz stan zachowania utrudnia pewne określenie ich funkcji.

Największy z nich — obiekt 1/II/56 wystąpił na skłonie wzgórza, przy wschodnim pograniczu wsi. Składał się z dwu kolistych części połączonych ze sobą w regularny kształt „ósemkowaty” (tabl. II). Był uszkodzony przez wkop szosy, wkop gospodarczy i wkop pod słup telefoniczny. Mimo to dadzą się ustalić jego rozmiary: długość ca 600 cm, szerokość: 180—340 cm, głębokość: 100—130 cm. Wypełnisko intensywnie ciemno-ziemiste z lessowo-ziemistymi i lessowymi warstwowaniami. Zawiera rozrzucone drobne bryły polepy, ułamki węgla i materiał ceramiczny.

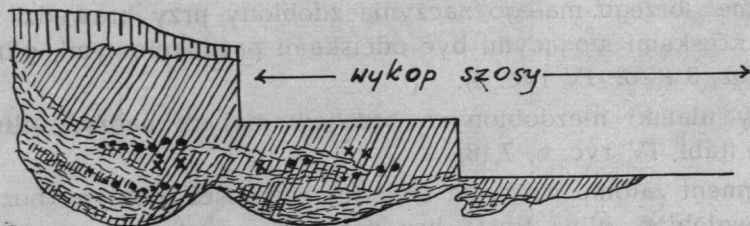
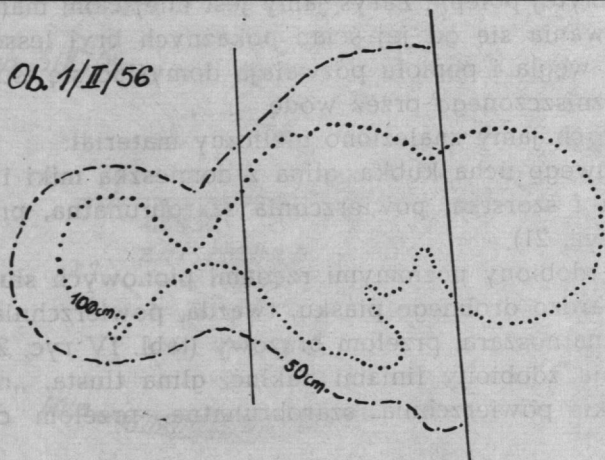
Zwracając uwagę cechą są wyraźnie namuliskowe warstwowania wypełniska a także lessowego calca przy ścianach i dnie tego obiektu. Mają one konsystencję, kształt, układ i kierunek właściwy warstwowaniom tworzącym się po gwałtownym zalaniu wodą. Bryłki polepy

TABLICA I

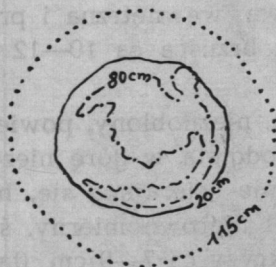
TABLICA II

Ob. 1/II/56

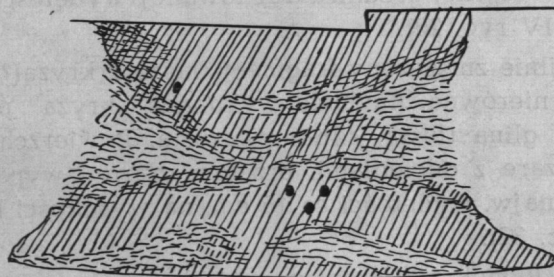

0
200
cm.

Ob. 2/II/56

0 120cm
ZS-63

0
100
cm.

i węgla są zgodnie z ich układem i kierunkiem rozsunięte, występuje też dużo śladów rozmytej polepy. Zarys jamy jest miejscami mało czytelny wskutek oderwania się od jej ścian okazałych brył lessowego calca. Ślady polepy, węgla i popiołu pozwalają domyślać się istnienia w jamie paleniska, zniszczonego przez wodę.

W różnych miejscach jamy znaleziono nieliczny materiał:

1. Fragment taśmowego ucha kubka, glina z domieszką miki i drobnego piasku, twarda i szorstka, powierzchnia szarobrunatna, przełom szaroszary (tabl. IV ryc. 21).

2. Mały fragment zdobiony poziomymi rzędami pionowych słupków, glina z domieszką bardzo drobnego piasku, twarda, powierzchnia brunatnoczarna i brunatnoszara, przełom brązowy (tabl. IV ryc. 28).

3. Ułamek naczynia zdobiony liniami nakłuć, glina tłusta, „mączasta”, brak domieszki, powierzchnia szarobrunatna, przełom czarny (tabl. IV ryc. 29).

4. Ułamek brzegu małego naczynia zdobiony przy krawędzi niewyraźnymi kreskami mogącymi być odciskami paznokciowymi, glina, kolor jak poz. 3 (tabl. IV ryc. 4).

5. Trzy ułamki niezdobionych brzegów małych naczyń, glina jak poz. 3, 4 (tabl. IV ryc. 6, 7, 8).

6. Fragment załomu naczynia średniej wielkości zdobiony poziomym rzędem wgłębień, glina tłusta bez domieszki, mączasta, powierzchnia brązowoszara, przełom czarny (tabl. V ryc. 1).

7. Bardzo małe uszko naczynka poziomo przekłute, kolor jasnobrązowy. Sklejone z trzech ułamków (tabl. IV ryc. 23).

8. Fragment brzuśca małego kubka z okrągłym uchem, glina tłusta mączasta, powierzchnia zewnętrzna jasnobrązowa, wewnętrzna i przełom — czarne, średnica zachowanej wydętości brzuśca ca 10—12 cm (tabl. IV ryc. 20).

9. Silnie zniszczony fragment flaszki z kryzą(?), niezdobiony, powierzchnia nierówna, niedbale wykonana „kryza” podgięta w górę niezdobiona: glina tłusta, silnie mączasta. Powierzchnie ścierające się, brązowoszare z odcieniami, przełom czarny, wypał nierównomierny, średnica najw. wydętości ca 15 cm, na wysokości kryzy ca 7—9 cm. (tabl. IV ryc. 32).

10. Ułamek silnie zniszczonej kryzy(?) prostej, innej flaszki(?), tworzywo, wypał jak poz. 9 (tabl. IV ryc. 30).

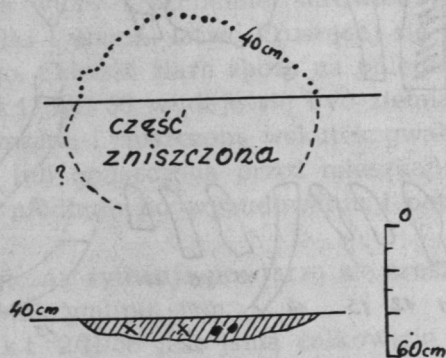
11. Dwa fragmenty den, glina, wypał jak poz. 9, 10 (tabl. V ryc. 10).

12. Fragment załomu największej wydętości naczynia, tworzywo jak poz. 9, 10, 11 (tabl. V ryc. 4).

13. 34 fragmenty i ułamki różnych naczyń o glinie tłustej, mączastej,

TABLICA III

ob. 3/II/56

▲▲▲▲ skorupy

●●●● polepa

xxxx węgiel

||||| humus

▨ wypetnisko ziemiste

▤ less (w wypetnisku obiektu)

▧ popiół

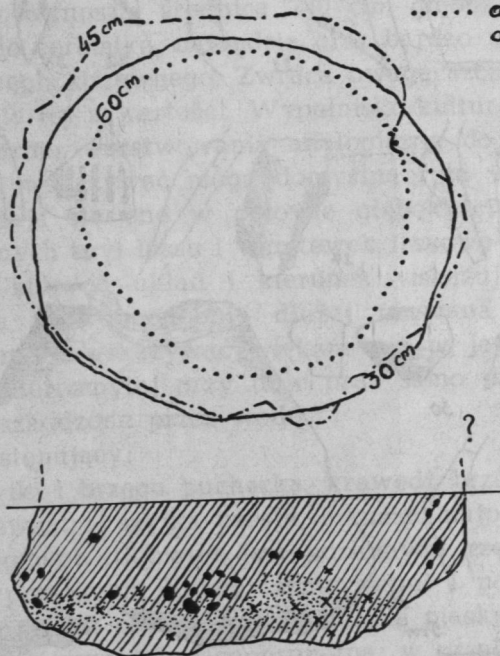
zarys poziomy:

— górnej

- - - środkowej

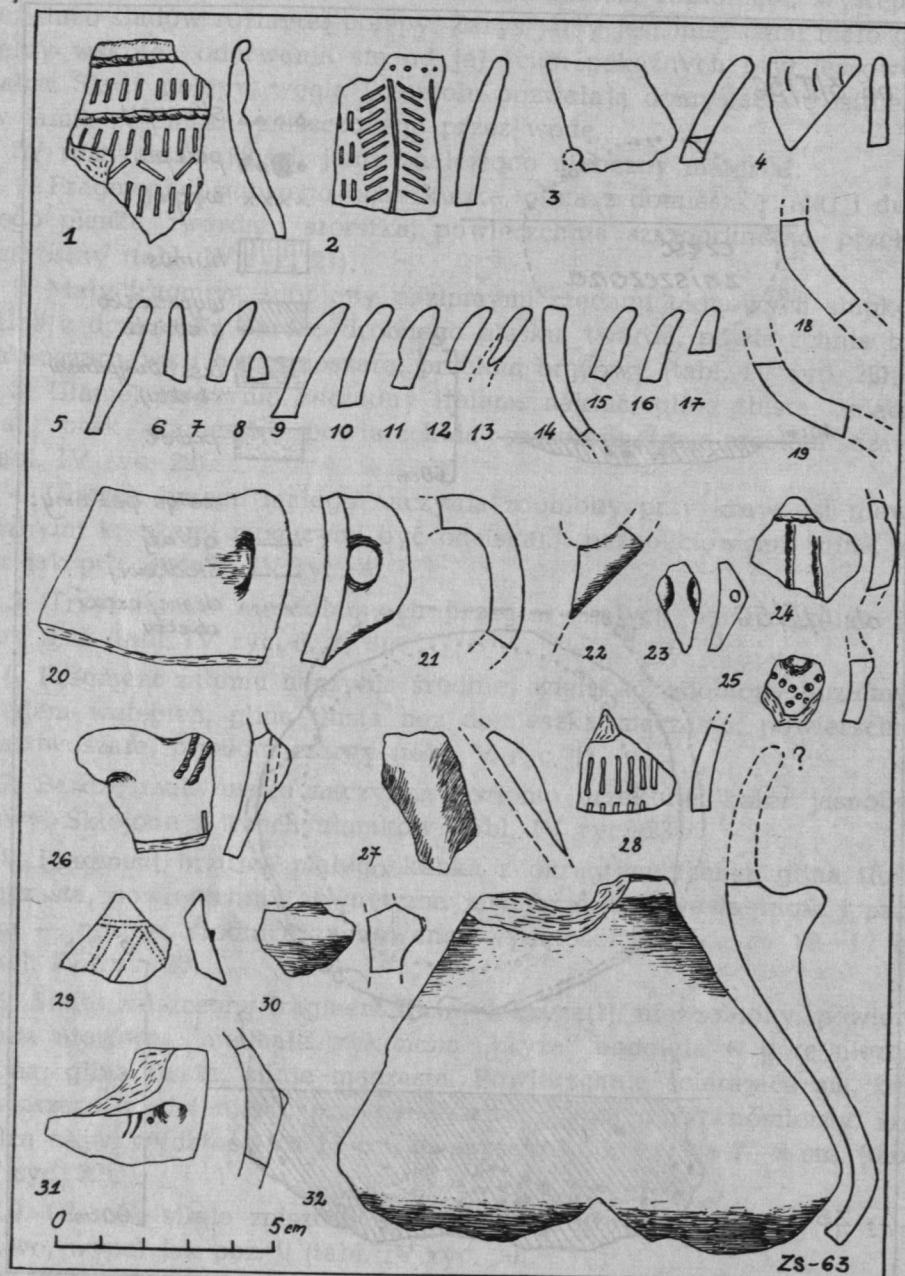
..... dolnej części obiektu

ob. 4/II/56

ZS-63

TABLICA IV

powierzchni łatwo ścierliwej, kolorze powierzchni brązowoszarym, przełomu szarosinym i szaroczarnym lub czarnym.

14. Narzędzie krzemienne — nożyk wykonany na płaskim odłupku, rzadki retusz jednostronny, surowiec nadbużański (tabl. V ryc. 14).

15. Dwa wióry krzemienne, surowiec wąchocki.

16. Bryłki i ułamki łatwo kruszącej się polepy, drobne ułamki węgla drzewnego. Odciski ziarn zboża na polepie.

Obiekt 1/II/56 wydaje się być ziemianką mieszkalną chyba krótko użytkowaną i zniszczoną wskutek gwałtowniejszego opadu atmosferycznego lub opuszczoną przez mieszkańców z jakichkolwiek innych przyczyn niedługo po wybudowaniu i potem zalaną przez wodę deszczową.

Analogiczna sytuacja powtarza się zresztą jeszcze w jednej z odkrytych w Mokrymlipiu jam.

Obiekt 2/II/56 jest jamą całkowicie kolistego kształtu posiadającą bardzo płaskie dno (tabl. II). Wystąpiła ona na skłonie wzgórza w tej samej jego części co poprzednia. Górna, około 30—40 centymetrowa jej warstwa została ścięta przy budowie szosy, a zachowane rozmiary wynoszą: średnica 240 cm, głębokość ca 120 cm. W jamie znaleziono ceramikę, narzędzia oraz bardzo nieliczne drobne ułamki polepy i węgla drzewnego. Zwraca uwagę szczególnie chaotyczne rozmieszczenie tej zawartości. Wypełnisko kulturowe było ciemnoziemiste lub czarne; warstwowania analogiczne do występujących w obiekcie 1/II/56 wskazywać mogą domyslną rolę wody opadowej. Specjalnie zaznaczają się one w połowie głębokości obiektu, gdzie wiele jest oderwanych brył lessu i warstewek lessowo-ziemistych oraz ilasto-gliniastych, których układ i kierunek wskazuje na ściekanie wody. Jama była prawdopodobnie dłużej używana niż ziemianka 1/II/56, na co tu może wskazywać większa niż w jamie poprzedniej grubość warstwy nierozmytej przy dnie oraz samo dno i przydenne partie ścian nie uszkodzone przez wodę.

Materiał jest następujący:

1. Fragment szyjki i brzegu pucharka, krawędź brzegu zaokrąglona i odchyłona na zewnątrz, szyjka prosta, brzusec najprawdopodobniej był baniasty. Fragment zdobiony jest poziomymi rzędami głębokich słupków, dwoma poziomymi liniami sznurowymi i poziomym zygakiem „słupkowym”, glina ze znaczną domieszką piasku i miki twarda, na powierzchniach ciemna lub jasnobrunatna, w przełomie sina (tabl. IV ryc. 1).

2. Fragment brzegu zdobiony poziomymi rzędami słupków oraz ornamentem „jodełkowym” i poziomym rzędem okrągłych dołków przy krawędzi. Glina z domieszką miki, piasku i kamiennego tłucznia, twarda,

powierzchnia bardzo szorstka, kolor powierzchni i przełomu jasnobrązowy (tabl. IV ryc. 2).

3. Pięć małych ułamków różnych części naczynia zdobionych odciskami sznura (tabl. IV ryc. 24) bądź słupkami. Jeden ze śladem niskiego guzka obrzeżonego krzyżującymi się liniami okrągłych dołków (nakłuć) (tabl. IV ryc. 25). Cechy technologiczne, glina, kolor identyczne z poz. 2.

4. Ułamek brzegu pucharka ze słabym śladem otworka, glina o domieszce tłuczni kamiennego, lecz o powierzchniach „mączastych”, kolor na powierzchniach jasnobrązowy w przełomie szaroszary. Powierzchnia zewnętrzna tworzy wyraźnie wydzielającą się tworzywem warstewkę „mączastą”, którą przebijają wystające większe ułamki tłuczni kamiennego znajdujące się w schudzonym tworzywie ścianki (tabl. IV ryc. 3).

5. Fragment brzegu; kolor, tworzywo jak poz. 4, domieszka mniej wyraźna, powierzchnia nie wydzieliła się jako osobna warstewka (tabl. IV ryc. 5).

6. Fragment brzegu poszerzającego się ku krawędzi, krawędź płaska, glina z domieszką miki i piasku, twarda, szorstka, powierzchnia i przełom szaroczarnawe, wypał nierównomierny (tabl. IV ryc. 14).

7. Ułamki różnych brzegów, jeden z niewyraźnymi, pionowymi bruzdami pod krawędzią (tabl. IV, ryc. 15—17).

8. Fragment plastycznego żeberka odtrąconego od ścianki naczynia; glina tłusta, bardzo nieznacznie schudzona — drobna domieszka miki, kolor od czarnego do brązowego, wypał nierównomierny (tabl. IV ryc. 27).

9. Ułamek ceramiki prawdopodobnie tego samego (co poz. 8) naczynia; w tworzywie wyraźna duża łuska miki.

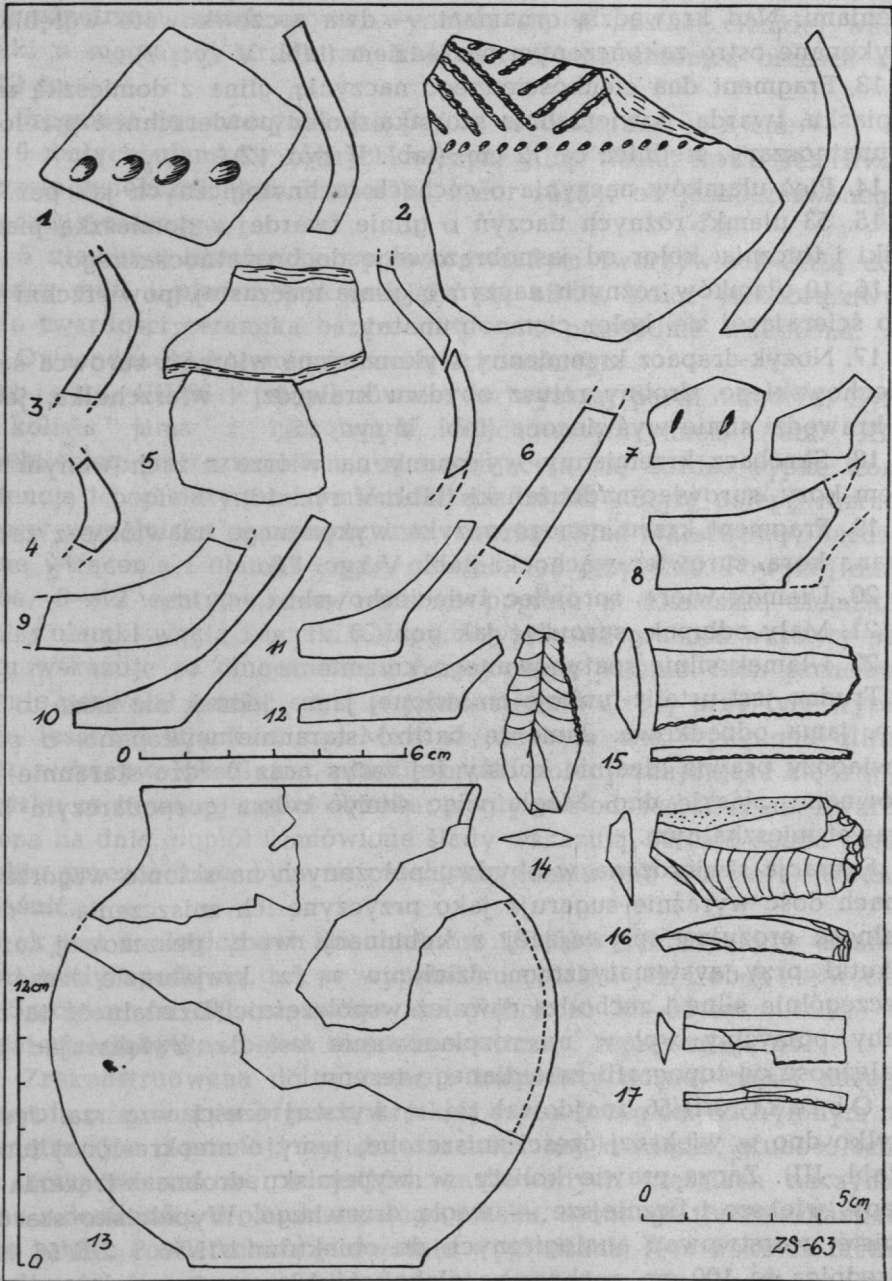
10. Dwa fragmenty nasady szyi różnych naczyń, glina z domieszką piasku, miki i kwarcu, twarda; jeden posiada mączastą powierzchnię, kolor ciemnobrunatny z odcieniami jaśniejszymi, wypał nierównomierny (tabl. IV ryc. 18, 19).

10a. Mały ułamek dolnej nasady taśmowego ucha kubka, szer. ucha ca 1 cm.

11. Fragment dna dużego grubościennego naczynia, krawędź dna odtrącona ilustruje technikę jej formowania; w tym wypadku nie była ona kształtowana z placka dna, ale z dolepianej do niego ścianki. Gлина wyraźnie mączasta z ceramiczną domieszką bardzo drobną, słabo wyrobioną, grudowatą, powierzchnie łatwo ścierliwe, kolor powierzchni jasnobrązowy, przełomu — czarny (tabl. V ryc. 8).

12. Fragment dna innego naczynia z wyodrębnioną krawędzią. Gлина twarda z dużą domieszką piasku, ostrokrawędzistego kwarcu i miki,

TABLICA V

powierzchnie bardzo szorstkie, kolor jasnobrązowy z czerwonymi odcieniami. Nad krawędzią ornament — dwa soczewkowate wgłębienia wykonane ostro zakończonym narzędziem (tabl. V ryc. 7).

13. Fragment dna cienkościennego naczynia, glina z domieszką miki i piasku, twarda, powierzchnia szorstka, kolor powierzchni i przełomu brunatnoszary, średnica ca 12 cm. (tabl. V ryc. 12).

14. Pięć ułamków naczynia o cechach technologicznych jak poz. 13.

15. 53 ułamki różnych naczyń o glinie twardej z domieszką piasku miki i tłuczni, kolor od jasnobrązowego do brunatnoczarnego.

16. 10 ułamków różnych naczyń o glinie mączastej, powierzchni łatwo ścierającej się, kolor ciemnobrunatny.

17. Nożyk-drapacz krzemienno wykonany na wiórze z surowca świeciechowskiego, drobny retusz obydwu krawędzi i wierzchołka, jedna z krawędzi silnie wyświecona (tabl. V ryc. 15).

18. Skrobacz krzemienno wykonany na wiórze z zachowanym śladem kory, surowiec nadbużański (tabl. V ryc. 16).

19. Fragment krzemienno nożyka wykonanego na wiórze z zachowaną korą, surowiec wąchocki (tabl. V ryc. 17).

20. Ułamek wióra, surowiec świeciechowski.

21. Mały odłupek, surowiec jak poz. 20.

22. Ułamek silnie spatynowanego krzemienia.

Trudno jest ustalić funkcję omówionej jamy, jednak nie może to być np. jama odpadkowa. Jamę tę bardzo starannie wykopano, o czym świadczy prawie idealnie kolisty jej zarys oraz bardzo starannie wyrównane, płaskie dno. Mogła więc służyć celom gospodarczym bądź nawet mieszkalnym.

Sytuacja stwierdzona w obydwu położonych na skłonie wzgórza jamach dość wyraźnie sugeruje jako przyczynę ich zniszczenia — działalność erozyjną spływającej z kulminacji wody deszczowej, czego skutki przy systematycznym działaniu są w krajobrazie lessowym szczególnie silne i zachodzą również współcześnie. Działalność ta miałaby pomyślny wpływ na rozplanowanie osiedla, zwiększając jego zależność od topografii zasiedlanego terenu.

Obiekt 3/II/56 znajdował się w wyższej części wzgórza. Jest to tylko dno w większej części zniszczonej jamy o nieokreślonej funkcji (tabl. III). Zarys prawie kolisty, w wypełnisku drobne wtrącenia popłepy, większe i liczniejsze — węgla drzewnego. Wypełnisko szaroziemiste, warstwowań analogicznych do obiektów 1/II/56 i 2/II/56 brak. Średnica ca 100 cm, zachowana głębokość 10 cm.

Materiał bardzo nieliczny i ułamkowy.

1. Fragment baniastego brzuśca małego naczynka o nierównej powierzchni mało starannie wykonanego, glina z domieszką miki i drob-

nego tłucznia, twarda, powierzchnia zewnętrzna i przełom czarnoszare; wewnętrzna jasnobrązowa, wydziela się w postaci cienkiej warstewki o mączastej strukturze. Rekonstruowana średnica brzuśca ca 9—12 cm.

2. Fragment dna naczynia jak poz. 1, średnica dna ca 8 cm.

3. 9 małych ułamków różnych naczyń, glina tłusta, łatwo ścierliwa, mączasta; większość bez domieszki, kolor różny, od jasnoczerwonego do prawie czarnego.

4. 5 ułamków brzuśca naczynia o twardym tworzywie z dużą domieszką miki i piasku wykruszającą się silnie, kolor jasnobrązowy. Mimo twardości ceramika bardzo nietrwała, przesadnie schudzona.

5. Dwa odpadki krzemienia świciechowskiego.

Obiekt 4/II/56 wystąpił również w wyższej partii wzgórza. Była to kolista jama z nierównym, nieckowatym dnem (tabl. III), wypełniskiem szaroziemistym, odznaczającym się bardzo sypką konsystencją i popielatym odcieniem. Liczne bryłki i bryły polepy rozrzucone w wypełnisku na samym dnie, tworzą układ warstwowy. Bardzo liczne wtrącenia i ułamki węgla, głównie też przy dnie. Powyżej dna: gruba, 6—12 centymetrowa warstwa popiołu z domieszką ziemistą, w niej ułamki węgla i bryłki polepy. Wyjątkowa grubość warstwy popiołu wskazuje na długotrwałe i raczej ciągłe palenie. Stan zachowania nie pozwalał ustalić czy i w jakim stopniu uległy przy tym wypaleniu lessowe ścianki jamy. Możliwe, że była ona wylepiona gliną; na to wskazywałyby luźne, płaskie bryłki polepy znajdujące się w wypełnisku zachowanej części obiektu: mogły one odpaść od ścian. Zwarta polepa na dnie, popiół i omówione ślady wskazują, że cała denna część obiektu przeznaczona była na palenisko; czemu ono służyło — trudno wyjaśnić.

Brak jest analogicznych do obiektów 1/II/56 i 2/II/56 śladów działalności wody opadowej, tak w wypełnisku obiektu jak i obok — w calcu. Średnica: ca 100 cm, zachowana głębokość 30—35 cm.

Materiał zabytkowy jest stosunkowo liczny, reprezentują go:

1. Zrekonstruowana dolna część i fragmenty górnej części dużego naczynia o baniastym brzuścu, krótkiej szyi z brzegiem odchylonym na zewnątrz, dno o prostej, wyraźnie zaznaczonej krawędzi, grubość ścianek równomierna we wszystkich zachowanych częściach naczynia. Gлина z domieszką drobnopiękarnistego piasku, drobnego tłucznia kamiennego i miki. Powierzchnia pierwotnie wygładzona, lecz wskutek łatwej ścierliwości tworzywa w wielu miejscach bardzo szorstka, wypał bardzo nierównomierny, kolor powierzchni i załomu ciemnoszary miejscami z odcieniami jasnobrązowymi (tabl. V ryc. 13).

2. 28 małych ułamków naczynia jak poz. 1.

3. Ułamek brzegu odchylonego na zewnątrz z zaokrągloną krawędzią.

4. Ułamek brzegu ścieniającego się ku krawędzi, glina twarda z domieszką miki i drobnego kwarcu, kolor brunatnoszary. Drugi ułamek z zaokrągloną krawędzią (tabl. IV ryc. 12, 13).

5. Mały fragment górnej części brzuśca i nasady szyi małego naczynia; brzusec jego był baniasty, ornament w postaci poziomych bruzd głębokich lecz niewyraźnych wskutek dużej ścierliwości tworzywa. Glina z domieszką miki oraz drobnego tłuczni kamiennego, kolor jasnobrązowy i ciemno-szaro-czarnawy, wypał nierównomierny.

6. Fragment dna naczynia jak pozycja 5 i bardzo mały ułamek tego samego dna.

7. Fragment dolnej nasady taśmowego ucha, glina tłusta, mączasta, powierzchnia łatwo ścierliwa, jasnobrązowa, przełom sinoczarny (tabl. IV ryc. 22).

8. Fragment brzuśca małego naczynia z uchem poziomym, pionowo przekłutym, obok ślad ornamentu sznurowego i słupkowego. Glina twarda z domieszką miki i drobno tłuczonych skorup oraz bardzo drobnego piasku, kolor powierzchni zewnętrznej szaroczarnawy, wewnętrznej brązowoszary, przełom jasnobrązowy. Średnica brzuśca naczynia na wysokości ucha wynosiła ca 10—12 cm (tabl. IV ryc. 26).

9. Fragment dolnej części baniastego brzuśca i dna małego, bardzo cienkościenne naczynia. Cechy technologiczne jak poz. 8, lecz brak domieszki ceramicznej, w przełomie kolor ciemnobrunatny, obydwie powierzchnie ciemno-brunatno-czarnawe, wypał nierównomierny, średnica dna 7 cm.

10. 5 ułamków brzuśca naczyń jak poz. 8 i 9.

11. Dwa fragmenty największej wydętości i górnej części brzuśca małego naczynia; brzusec był baniasty. Wyraźne ślady łączenia płatów gliny. Średnica naczynia przy nasadzie szyjki ca 5 cm; największej wydętości ca 9 cm.

Glina tłusta, mączasta, mała domieszka piasku i miki, kolor brunatnoszary (tabl. V ryc. 5).

12. Fragment odtrąconego od ścianki żeberka plastycznego, glina tłusta, mączasta bez domieszki, kolor powierzchni brunatnoszary, przełomu — czarny.

13. Mały fragment brzuśca małego, lecz dość grubościennego naczynia, źle zachowany. Posiada ślad poziomej (?) listwy plastycznej z małym guzkiem, obok guzka — na listwie — dwa łukowate nacięcia najpewniej wykonane paznokciem i jedno okrągłe nakłucie. Glina twarda z domieszką piasku i miki, powierzchnia szorstka, kolor powierzchni i przełomu jasnobrązowy. Inny bardzo mały ułamek najpewniej tego samego naczynia, też ze śladem poziomej listwy (tabl. IV ryc. 31).

14. 8 bardzo drobnych ułamków podobnych technologicznie do poz. 13 znaleziono w różnych miejscach obiektu.

15. Fragment dolnej części brzuśca i dna innego naczynia. Gлина bardzo twarda z wyraźną domieszką miki, kwarcu i grubego tłucznia kamiennego, którego ułamki wystają na powierzchnię fragmentu, kolor obu powierzchni i przełomu jasnobrązowy. Średnica dna ca 12 cm (tabl. V ryc. 11).

16. 9 ułamków grubościennego naczynia, wykonanego z gliny tłustej, bez domieszki, powierzchnie jasnobrązowe ścierliwe, przełom czarnolub sińoszary, grubość ścianki od 6 do 9 mm, wypał nierównomierny.

17. Mały fragment brzuśca dość dużego naczynia, gлина szorstka, schudzona piaskiem, domieszka miki, kolor powierzchni zewnętrznej jasnobrązowy (wyraźnie wyodrębniająca się warstewka), wewnętrznej i przełomu czarny; powierzchnia wewnętrzna czarna, lekko lśniąca, ma ślady gładzenia w postaci poziomych lub skośnych pasm (tabl. V ryc. 6).

18. 6 drobnych ułamków różnych naczyń z różnych miejsc obiektu.

19. Bryły i bryłki bardzo kruchej polepy, ułamki węgla drzewnego i próbki popiołu.

Łużno, poza obiektami, znaleziono nieliczny materiał zabytkowy:

1. Trzy ułamki brzegów różnych naczyń — pucharów lejkowatych. Gлина tłusta, łatwo ścierliwa — mączasta, nikła domieszka, kolor od jasnobrązowego do ciemnoszarego (tablica IV ryc. 9, 11). Średnica wylewu jednego z nich: ca 20 cm.

2. Fragment załomu naczynia o bardzo silnie mączastej glinie. Mączastość wskutek ścierliwości wpłynęła na to, że istniejący ornament jest bardzo mało wyraźny; stanowią go: poziomy rząd skośnych wgłębień na załomie, zaś nad nim motyw wykonany prawdopodobnie odciskami sznura. Kolor powierzchni zewnętrznej jasnobrązowy, tworzy ona wyraźnie oddzielającą się warstewkę, wewnętrznej — ciemniejszy, w przełomie — czarny. Średnica na wysokości załomu ca 30 cm (tabl. V ryc. 2).

3. Fragment załomu brzuśca, niezdobiony; gлина, kolor identyczne z poz. 2 (tabl. V ryc. 3).

4. 8 fragmentów brzuśca naczynia o cechach gliny, wypału i kolorze jak poz. 2, 3.

5. Fragment dna grubościennego naczynia ze słabo zaznaczoną krawędzią. Gлина silnie mączasta, kolor jasnobrązowy i siny, wypał nierównomierny, rekonstruowana średnica ca 16 cm (tabl. V ryc. 9).

6. Mały ułamek naczynia cienkościennego o glinie twardej szorstkiej, powierzchnia zewnętrzna koloru czerwonoszarego, powierzchnia wewnętrzna i przełom czarnoszarego, grubość: 3 mm.

7. Odlupek krzemienny z zachowaną korą. Surowiec nadbużański.

Uzyskany materiał zabytkowy, choć fragmentaryczny, pozwala postulować przynależność odkrytego stanowiska do grupy południowej kultury pucharów lejkowatych. Fragmenty ceramiki rozpoznane jako ułamki charakterystycznych flasz z kryzą (tabl. IV ryc. 30, 32) wylewów pucharów (tabl. IV ryc. 3, 5-13, 15-17), naczyń baniastych z brzuścem dwustożkowym (tabl. V ryc. 1, 3, 4) sąd ten uzasadniają. Występująca na niektórych z nich ornamentyka (tabl. IV, ryc. 1, 2, 4, 28) oraz cechy technologiczne — struktura tworzywa, kolor, „mączastość” większości pozostałych nieornamentowanych fragmentów odpowiadają cechom właściwym tej kulturze¹. Znalezione w ob. 2/II/56 i ob. 4/II/56 fragmenty, dające się rekonstruować jako części odtraconych od ścian naczyń, tak charakterystycznych żeberek plastycznych o kształcie litery „M” mają też istotną wymowę (tabl. IV ryc. 27). Mielibyśmy więc tu do czynienia z osadą tej grupy kultury pucharów lejkowatych. W czasie omawianych badań natrafiono, jak się zdaje, na wschodnią peryferię tej osady. Jej centrum znajdowałoby się w obrębie gęsto rozmieszczonych zabudowań wsi Mokrelipie. Osada ta nie była dotychczas badana i nie jest znana w literaturze. Najbliżej położonym stanowiskiem kultury pucharów lejkowatych jest Sułowiec, pow. Zamość, gdzie znaleziono dobrze zachowaną czaszę lejowatą². Stanowisko to leży w odległości zaledwie ca 2 km od osady w Mokrymlipiu w obszarze wzgórz lessowych po przeciwnej — północnej stronie doliny rzek Por i Gorajec. Poza tym w promieniu kilkudziesięciu kilometrów w obrębie dorzecza górnego Wieprza brak jest dotychczas stanowisk kultury pucharów lejkowatych. Jest to obszar leżący pomiędzy „podgrupą” nałęczowską a „podgrupą” lwowsko-nadbuzzańską kultury pucharów lejkowatych³.

Jednak nieliczność i fragmentaryczność materiału utrudnia zaliczenie osady w Mokrymlipiu zdecydowanie do jednej z tych podgrup. Z jednej bowiem strony uchwytne w ornamentyce i niektórych rekonstruowanych formach (tabl. IV ryc. 26, tabl. V ryc. 5, 13 (?)) wpływ najprawdopodobniej kultury amfor kulistych mogłyby sugerować przynależność czy związek z podgrupą nałęczowską. Z drugiej — występowanie surowca nadbużańskiego może przemawiać za podgrupą lwowsko-nadbuzzańską kultury pucharów lejkowatych. Ostatecznie w wypadku

¹ Por. K. Jażdżewski, *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce zachodniej i środkowej*, s. 270.

² L. Gajewski, *Kultura czasz lejowatych między Wisłą a Bugiem*, „Annales UMCS”, sectio F. vol. 4, s. 173 i ryc. 88.

³ Por. T. Sulimirski, *Polska przedhistoryczna*, cz. II, s. 200—205. W przeciwieństwie do autora używam określenia „podgrupa”.

Mokregolipia wydaje się najśluszniejszym postulować tak przestrzenną jak i materiałową „pośredniość” między obu tymi podgrupami.

Niektóre cechy ornamentacyjne lub formalne, jakie można by wyprowadzać z kultur wstęgowych bądź kultury ceramiki sznurowej (tabl. IV ryc. 1, 2, tabl. V ryc. 2), mieszczą się w skali właściwej obydwu wzmiankowanym podgrupom kultury pucharów lejkowatych. Z kultur wstęgowych byłyby to: kultura nadcisańska i kultura ceramiki malowanej (np. mały fragment naczynka przedstawiony na tabl. IV ryc. 29 dowiązywać może swym ornamentem do kultury nadcisańskiej, zaś zrekonstruowane naczynie o kulistym brzuścu — na tablicy V ryc. 13 — tworzywem, a zwłaszcza „plamistym” wypałem kojarzy się przede wszystkim z kulturą ceramiki malowanej).

Brak występowania znalezisk kostnych nie wskazuje na istotne znaczenie hodowli w zajęciach mieszkańców zbadanej części osady. Natomiast odciski ziarn zboża mogą świadczyć, że ludzie ci raczej zajmowali się rolnictwem, wykorzystując istniejące naturalne warunki glebowe. Oczywiście, zbadanie tylko kilku jam nie może ostatecznie rozstrzygnąć tej kwestii. Dlatego wypowiedzenie bardziej zdecydowanej na ten temat opinii odesłać trzeba do ewentualnych dalszych badań.

COLONIE DE LA CIVILISATION DES COUPES À COL EN FORME D'ENTONNOIR DANS LE VILLAGE MOKRELIPIE, DISTRICT DE ZAMOŚĆ

Résumé

Une série d'études spéciales ont été effectuées en 1956 dans le village Mokrelipie, district de Zamość, afin de pouvoir préserver quatre fosses qui y furent découvertes. Elles étaient mal conservées, mais, selon toute probabilité, ce sont des fonds de cabanes et des fosses à rejets (tables II, III).

La station se trouve sur un monticule aménagé du loess surmontant un avant-terrain assez humide. Les conditions naturelles y favorisent l'économie surtout agraire. La propriété défensive du lieu est visiblement naturelle aussi (table I fig. 1).

Le matériel trouvé n'est que peu nombreux et fragmentaire, appartenant au groupe méridional de la civilisation des coupes à col en forme d'entonnoir (tables IV et V); toutefois, une partie du matériel en question porte des traits caractéristiques d'affinité aux civilisations du cycle rubané, propre aux bords de la rivière Cisa (table III, fig. 29) ainsi que, très probablement, la civilisation de la céramique peinte, de celle des amphores sphéroïdales (table IV fig. 26, table V fig. 5, 13) et de la civilisation de la céramique cordée. Un mélange pareil d'influences est spécifique pour la civilisation des coupes à col en forme d'entonnoir de ces terrains.

La colonie à Mokrelipie n'a pas été jusqu'à présent connue ni étudiée; elle est une des peu nombreuses stations de la civilisation des coupes à col en forme d'entonnoir dans le bassin du haut Wieprz. L'absence des trouvailles osseuses fait supposer que la population locale n'attachait pas une grande importance à l'économie d'élevage, tandis que les empreintes des grains de blés fait croire qu'il y a eu économie agraire.